

SZÓCIKKEK AZ IJOTEN INTERNETES JOGTUDOMÁNYI ENCIKLOPÉDIA SZERZŐI JOG ÉS IPARJOGVÉDELEM ROVATÁBÓL

Tomasovszky Edit

SZEMÉLYHEZ FÜZŐDŐ JOGOK A SZERZŐI JOGBAN*

1. A SZEMÉLYHEZ FÜZŐDŐ JOGOK ELHELYEZÉSE, SZEREPE A SZERZŐI JOG RENDSZERÉBEN

A szerzői jog az egyéni-eredeti jelleggel bíró tudományos, művészeti és irodalmi alkotásokat részesíti védelemben. Ez a védelem a műveket létrejöttüktől kezdve, a törvény erejénél fogva automatikusan megilleti, ahhoz nem szükséges sem lajstromozási, nyilvántartásba vételi eljárás, sem a mű nyilvánosságra hozatala.

A szerzői jog alapvető célja, hogy az alkotók munkáját elismerje, és ösztönzést adjon a további alkotáshoz. E cél érdekében a szerzői jog a szerzők számára kizárólagos jogokat biztosít. A kizárólagos jogok okán a szerzői jogi jogviszonyok abszolút szerkezetű, negatív tartalmú jogviszonyok. Az abszolút szerkezet azt jelenti, hogy a szerzői jog a szerző számára biztosít kizárólagos jogosultságokat, és vele szemben mindenki más kötelezett: annak tűrésére kötelezett, hogy a szerző gyakorolja saját kizárólagos jogosultságait. A jogviszony negatív tartalma azt jelenti, hogy a szerző személyén kívül mindenki más köteles tartózkodni („nemtevés”-re irányuló kötelezettség) a szerző kizárólagos jogainak megsértésétől.

A szerzői jogi védelem a szerzőnek személyhez fűződő jogokat és vagyoni jogokat biztosít. Ezek összessége alkotja a szerzői jogot [Szjt. 9. § (1) bek.], ezek képezik a szerzői jog tartalmát. A vagyoni jogok garantálják, hogy a mű felhasználása (főszabály szerint) a szerző engedélyével és vagyoni ellentételezés fejében történjen. A vagyoni jogok tehát alapvetően a mű felhasználásához kötődnek. A személyhez fűződő jogok ezzel szemben szorosan a szerző személyéhez kapcsolt jogosultságok, a szerző és a mű szellemi kapcsolatát teremtik meg. A szerzői jogban hagyományosan és ma is a személyhez fűződő jogok és a vagyoni jogok dominanciájának folyamatos változása, dinamikája uralkodik. A jogosultságok közötti egyensúlykeresés határozza meg a szerzői jog fejlődését. Maga az egyensúly is korról korra változik, a mindenkori társadalmi-gazdasági-kulturális igényeknek megfelelően. Az azon-

* A tanulmány a nyílt hozzáférésű IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia (szerk. Jakab András és Fekete Balázs) Szerzői jog és iparjogvédelem rovatának (rovatszerkesztő: Grad-Gyenge Anikó, Pogácsás Anett) önálló szócikként is megjelenik. Az IJOTEN szócikkeinek létrehozását és széles körű elérhetőségét az SZTNH a folyóiratban való közléssel is támogatja. Az enciklopédia elérhetősége: www.ijoten.hu.

ban örök érvényű igazságnak látszik, hogy „[a] szerzői jog hazafelé tendál, szívósan visszatörekszik a szerző személyéhez, hiszen kizárólagossága a szerzői alkotómunkában gyökerезik”.¹ Éppen ez jelenti ugyanakkor a személyhez fűződő jogok sérülékenységet is, amely vonásuk napjainkban egyre több vonatkozásban felmerül, különösen a médiában történő felhasználások során. Egyes, személyhez fűződő jogok esetében könnyebben felismerhető, egyértelműbb megnyilvánulásai vannak (így például a névfeltüntetés joga körében), más esetekben csak mélyebb értelmezés világít rá (mint ahogyan az integritás joga esetében).²

Ugyanakkor a személyhez fűződő jogok és a vagyoni jogok minden esetben egymással szoros összefüggésben, egymásra tekintettel érvényesülhetnek csak. A felhasználás során (amely tevékenység alapvetően valamelyik vagyoni jogosultság megvalósulását jelenti) tartózkodni kell a személyhez fűződő jogok megsértésétől, ennek megfelelően pl. a nyilvánosságához közvetítés vagy nyilvános előadás során is fel kell tüntetni a szerző nevét; az átdolgozás során nem megengedett a mű olyan mértékű megváltoztatása (eltorzítása), amely a mű integritását, illetve esetlegesen a szerző becsületét vagy jó hírnevét sérti vagy arra alkalmas stb. Mindez egyaránt igaz a hagyományos, analóg környezetben és a modernebb, digitális környezetben történő felhasználások esetében, bár kétségkívül a digitális környezet sajátosságai miatt (anonimitás, a terjesztés és többszörözés egyszerű volta stb.) ez utóbbi területen némileg nehezebbé válik a jogérvényesítés, a hatékony jogérvényesítéshez a hagyományostól eltérő, újabb eszközökre van szükség. A személyhez fűződő jogok védelmére fokozott igény van a digitális környezetben, különösen a közösségi platformok esetében, ahol ezen jogok igencsak háttérbe szorulnak, vagy sokszor *persona non gratának* minősülnek, de legalábbis nem maguktól értetődők.³ A szerzőség és a hitelesség is sok esetben megkérdőjeleződik, illetve új értelmet is nyer a digitális közegben.⁴

A szerzői személyhez fűződő jogok rendszere nem homogén. Egyrészt beszélhetünk a speciálisan a szerzőhöz, a szerzői minőséghez kötődő jogokról, amelyeket Magyarországon a szerzői jogi törvény taxatív módon tartalmaz. Ezenkívül pedig a Szjt. utaló szabálya, a 3. § (1) bekezdés alapján a Szjt. által nem szabályozott kérdésekben a Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) rendelkezéseit kell alkalmazni. Ebből következően a Ptk.-ban biztosított személyhez fűződő jogok védelme is megilleti másodlagosan a szerzőt azokban az esetekben, amikor őt nem szerzői minőségében éri sérelem valamely személyhez fűződő

¹ Boytha György: Eltérő szerzői jogi koncepciók közelítésének kérdései, különös tekintettel a film jogvédelmére. In: *Ius privatum ius Commune Europae. Liber amicorum: Studia Ferenc Mádl dedicata*. ELTE, Budapest, 2001, p. 55–74.

² Sági Edit: A média hatása a szerzői személyhez fűződő jogokra. In *Medias Res*, 2022. 1. sz., p. 19.

³ Sági: i. m. (2), p. 19.

⁴ Pogácsás Anett: Garancia vagy akadály? A szerzői jogról való lemondás tilalmának helye egy rugalmas szerzői jogi rendszerben. Infokommunikáció és Jog, 14. évf. 68. sz., 2017 (elérhető: https://infojog.hu/pogacsas-anett-garancia-vagy-akadaly-a-szerzoi-jogról-valo-lemondas-tilalmanak-helye-egy-rugalmas-szerzoi-jogi-rendszerben-20171-68-38-45-o/#_ftnref45).

jogában.⁵ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Ptk. személyhez fűződő jogi generálklauzúljára érvényes lenne a szerzői jog esetében, tehát nem lehet a Ptk. általános szabálya alapján a Sztj.-ben szabályozott szerzői személyhez fűződő jogokon túl egyéb személyhez fűződő jogokat levezetni.⁶

A személyhez fűződő jogok közös jellemzői – a szerző személyével való szoros kapcsolatuk okán –, hogy ezekről a jogokról nem lehet lemondani, átruházni sem lehet azokat, és azok másként sem szállhatnak át.⁷ A személyhez fűződő jogok a szerzőt életében és halála után is, a védelmi idő alatt megilletik, egy alanyváltozással kegyeleti joggá alakulnak.⁸ Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szerző halála után a védelmi időn belül a személyhez fűződő jogok megsértése miatt az léphet fel, akit a szerző az irodalmi, tudományos vagy művészi hagyatékának gondozásával megbízott, vagy megbízás hiányában (illetve ha a megbízott személy nem intézkedik ez ügyben) az is, aki a szerzői vagyoni jogokat öröklés címén megszerezte.⁹ Ez a rendelkezés is utal arra, hogy egyébként a személyhez fűződő jogok – a vagyoni jogoktól eltérően – nem szállhatnak át öröklés címén. A jogsértéssel kapcsolatban fellépő személy tehát nem örökös minőségében léphet fel, hanem a fentebb említett kegyeleti jog érvényesítőjeként. Ezen túlmenően, a védelmi idő lejártá után is érvényesíthető a személyhez fűződő jogok egyike, a név feltüntetéséhez való jog.

2. A SZEMÉLYHEZ FÜZŐDŐ JOGOK KIALAKULÁSA, NEMZETKÖZI ÉS UNIÓS FEJLŐDÉSE

A szerzői jog szabályozására ugyan globális nézőpontból a magas fokú territorialitás jellemző, mégis kiemelkedő fontosságú ezen a jogterületen a nemzetközi fejlődés, az egyes eltérő jogrendszerek egymásra hatása a nemzeti jogi szabályozások kialakulásában és a magasabb szintű, nemzetközi szerzői jogi rezsím formálásában.

A szerzői jogi jogosultságok két típusának, a vagyoni és a személyhez fűződő jogoknak a kialakulása nem egymással párhuzamosan történt meg. A személyhez fűződő jogok¹⁰ több évszázados lemaradással, és akkor is csak nagyon lassan, fokozatosan váltak le és nyertek elismerést a vagyoni jogokhoz képest.

A vagyoni jogok dominanciáját a társadalmi igényeken túl a filozófiai háttér is megalapozta: Fichte, Hegel tulajdonjogi elméletei jelentették ennek igazolását. Csak később vált

⁵ Görög Márta: Az elhunyt szerzőhöz kapcsolódó (személyhez fűződő) szerzői jogról. Polgári Jogi Kodifikáció, 2005, 4–5. sz., p. 38.

⁶ Grad-Gyenge Anikó: Egy modern szerzői jog. Wolters Kluwer, Budapest, 2019, p. 68.

⁷ Sztj. 9. § (2) bekezdés.

⁸ Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Magyar polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2012, p. 68.

⁹ Sztj. 14.§ (1) bekezdés.

¹⁰ Angolul: moral right of the author; németül: Das Urheberpersönlichkeitsrecht; franciául: le droit moral de l'auteur.

egyre hangosabbá a szerzők azon követelése, hogy méltányos részesedést kapjanak a művük után. A 18. században jutott el odáig a szerzői jogi gondolkodás Európában, hogy praktikus és jogos ellentételezésként fogja fel az alkotók számára fizetendő díjat. Ezzel egyidőben felmerültek már bizonyos személyiségi jellegű sérelmek, de ezekre ekkor még nem kínált a szerzői jog megoldást. A személyhez fűződő jogok elismeréséhez a társadalmi és filozófiai háttér lassú átalakulása vezetett. Ugyanakkor a fejlődés iránya kettős volt: az angolszász jogrendszerekben máig a vagyoni jogosultságok, a tulajdoni szemlélet áll a középpontban. Ez annyira erősen uralkodó felfogás, hogy például a névjog keretében a szerzői minőséget ma sem automatikusan ismerik el, hanem csak a szerző kifejezett nyilatkozata alapján, opt-in jelleggel. Ebben a felfogásban a szerző rendelkezési jogának, döntéseinek jelentéktelen értéke van.¹¹ Az angolszász szerzői jogi gondolkodás a művek felhasználására fókuszál, és az abból keletkező gazdasági haszon elméletéből táplálkozik (*copyright* – a másolás joga, üzleti szemlélet). Ezzel szemben a kontinentális szerzői jogi fejlődésben korán elismerték a személyhez fűződő jogokat, így ebben a rendszerben teljesen másként alakult ezen jogok sorsa.¹² A kontinentális jogi felfogásból táplálkozó szerzői jogi megközelítés a szerzőt mint embert helyezi a középpontba (*author's right*, *droit d'auteur*, *Urheberrecht* stb. – mindegyik fogalom a szerző jogaira utal).

A személyhez fűződő jogok bölcsőjének Franciaországot tekintik, ahol már a konkrét jogi szabályozást megelőzően kialakult és a joggyakorlatban intenzíven fejlődött a személyhez fűződő jogok koncepciója.¹³ Kezdetleges formában megjelent mind az integritás, mind a nyilvánosságra hozatal, mind a névjog. 1902-ben pedig már használták a személyhez fűződő jog kifejezést egy peres eljárásban.¹⁴

A személyhez fűződő jogok fejlődését sokféleség (patchwork jellegű szabályozás) jellemzi.¹⁵ Bár globálisan tekintve a világ országainak nagyobb részében megtalálhatók személyhez fűződő jogok, az egyes országokban nagyon eltérő ezen jogok terjedelme, illetve már az is, hogy milyen jogokat biztosít az adott ország szerzői joga a szerzők számára a „bevett” személyhez fűződő jogok közül. A német szerzői jogi törvény például a visszavonás jogát nemcsak egyszerűen megemlíti, hanem különbséget tesz annak indokai alapján¹⁶ aközött, hogy a szerző azért vonja vissza a kizárólagos felhasználásra adott engedélyt, mert a felhasználó nem gyakorolta a jogosultságot,¹⁷ illetve azon eset között, amikor a szerző saját meg-

¹¹ *Silke von Lewinski: International Copyright Law and Policy. Oxford, 2008, 3.54.*

¹² *Pogácsás Anett: Különbözőség az egységben – A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása a jogterület szerepére és hatékonyságára. Pázmány Press, Budapest, 2017, p. 31–32.*

¹³ *Roberta Rosenthal Kwall: The Soul of Creativity: Forging a Moral Rights Law for the United States. Stanford University Press, Stanford, 2010, p. 39.*

¹⁴ *Cinquin c. Lecocq, Cour de cassation, de Paris, 1902. június 25.*

¹⁵ *Molly Torsen: Authorial Rights and Artistic Works: An Analysis of the International Calibration. eLaw Journal, 15. évf. 2. sz., 2008, p. 245.*

¹⁶ *Von Lewinski: i. m. (11), 3.51.*

¹⁷ *UrHG Art. 41.*

győződése alapján gondolja meg magát, már nem ért egyet a művében foglaltakkal, ezért a jövőre nézve nem szeretné, ha az újra megjelenne.¹⁸

Nemzetközi szinten először a Berni Unió Egyezmény (a továbbiakban: BUE) 1928. évi római felülvizsgálata során jelentek meg deklaráltnak, ekkor kezdetleges formában kerültek a szövegbe személyhez fűződő jogok: „(1) Függetlenül a szerző vagyoni jogaitól, sőt még azoknak az átruházása esetén is, a szerző megtarthatja azt a jogát, hogy annak elismerését követelhesse, hogy ő a mű szerzője, továbbá azt a jogát, hogy ellenezze a mű minden eltorzítását, megcsonkítását, vagy más olyan megváltoztatását, amely becsületére vagy hírnevére sérelmes lehetne. (2) Az Unió országainak hazai törvényei hivatottak megállapítani a jogok gyakorlásának feltételeit. E jogok megóvására szolgáló jogi eszközöket annak az országnak a törvényei szabályozzák, amelyben a védelmet élvezik.”¹⁹ A ma elismert személyhez fűződő jogok közül ebben a dokumentumban tehát csak a szerzői minőség elismerése és a mű integritásának védelme található meg. Azt lehet mondani, hogy nemzetközi szinten ekkor váltak külön az addig egységesként kezelt engedélyezési jogok, és lettek belőlük vagyoni és személyhez fűződő jogok.²⁰ A BUE-ben foglalt rendelkezések minimumszabálynak tekinthetők, amely alapján a nemzeti jogalkotó mozgástere rendkívül széles maradt a személyhez fűződő jogok vonatkozásában; ez az egyik oka annak, hogy Európában is, de globálisan még inkább jelentősen eltérő módon került sor a személyhez fűződő jogok szabályozására.

A személyhez fűződő jogok sorsának alakulására kétségtelenül hatással volt a TRIPS-megállapodás, amely – lévén, hogy erőteljesen kereskedelmi fókuszú dokumentumról van szó – elhatárolódik attól, hogy a személyhez fűződő jogok kérdésével foglalkozzon, ennek megfelelően kifejezetten ki is zárja a szerződő felek vonatkozásában a BUE 6bis cikkének való megfelelési kötelezettséget: „1. A Tagok betartják a Berni Konvenció (1971) 1–21. Cikkeiben, valamint a Függelékében foglaltakat. A Tagoknak mindazonáltal a jelen Megállapodás alapján nincsenek olyan jogaik és kötelezettségeik, mint amelyeket rájuk a Berni Konvenció 6bis cikke vagy az abból levezetett jogok ruháznak.”²¹

A WIPO égisze alatt 1996-ban elfogadott két, szerzői jogi témájú szerződés közül a Szerzői Jogi Szerződés (WIPO Copyright Treaty – a továbbiakban: WCT) hallgat a személyhez fűződő jogokkal kapcsolatban. A másik, az Előadásokról és Hangfelvételekről Szóló Szerződésben (WIPO Performances and Phonograms Treaty – a továbbiakban: WPPT) már megjelennek a személyhez fűződő jogok. Az előadóművészek számára hangokkal kifejezett élő előadásaik és hangfelvételen rögzített előadásaik vonatkozásában a BUE minimumszabályai alapján biztosítja a szerzői (előadói) minőség elismeréséhez és az integritáshoz való jogot.²²

¹⁸ UrhG Art. 42.

¹⁹ BUE 6bis cikk.

²⁰ Sarkady Ildikó, *Grad-Gyenge Anikó: A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai*. NMHH Médiatanács Médiatudományi Intézete, Budapest, 2012, p. 78.

²¹ TRIPS-megállapodás 9. cikk 1. pont.

²² WPPT 5. cikk.

Szintén a WIPO keretein belül fogadták el 2012-ben a Pekingi Szerződést (2020-ban lépett hatályba), amely az audiovizuális előadásokkal foglalkozik. A WPPT szellemiségét követve, az ott biztosított személyhez fűződő jogokat alkalmazni rendeli az audiovizuális formában rögzített előadások vonatkozásában, azzal a kiegészítéssel, hogy az integritás jogát illetően tekintettel kell lenni az audiovizuális rögzítés természetére is.²³

Ahogy nemzetközi szinten sem, az Európai Unió szintjén sem beszélhetünk egységes szerzői jogi szabályozásról, a szerzői jog egyéb területein sem, így a személyhez fűződő jogok terén sem. Az Európai Unió szellemi tulajdon-jogi jogalkotásra vonatkozó felhatalmazása igen korlátozott, azt az EUMSZ a következőképpen fogalmazza meg: „A belső piac létrehozása, illetve működése keretében az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket fogad el a szellemi tulajdon-jogok Unión belüli egységes oltalmát biztosító európai oltalmi jogcímekek létrehozására, valamint egy uniós szintű központi engedélyezési, koordinációs és ellenőrzési rendszer megteremtésére.”²⁴ Ez azt jelenti, hogy az EU csak a belső piac működéséhez szükséges mértékben kap felhatalmazást a szellemi tulajdon-jogok (és így a szerzői jog) jogharmonizációjára. A jogharmonizáció a szerzői vagyoni jogok terén előrehaladottabb szakaszban jár, mint a személyhez fűződő jogok esetében. Ennek számos oka van. Alapvetően az EU is (a fenti nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan) tartózkodással és fenntartásokkal kezeli a személyhez fűződő jogok kérdéskörét. A harmonizáció legjelentősebb akadálya a személyhez fűződő jogok tekintetében, hogy ezek a jogok nagyon eltérő kulturális, társadalmi és történelmi beágyazottsággal rendelkeznek, sokkal inkább, mint a vagyoni jogok.²⁵ Ez megnyilvánul a személyhez fűződő jogoknak mind a tartalmában, természetében, tartamában, mind a lemondhatóság kérdésében. Egyes tagállamokban csak nagyon kezdetleges védelmet élveznek a személyhez fűződő jogok (pl. a jelenleg már nem EU-tag Nagy-Britanniában), máshol viszont igen kiterjedt szabályok vonatkoznak rájuk (a kontinentális hagyományokon nyugvó német és francia jogban).²⁶

Ennek ellenére időről időre felmerül a személyhez fűződő jogok erősítésének a kérdéskörré az EU keretein belül, de az EU következetesen tartózkodik attól, hogy határozott álláspontot alakítson ki ebben a kérdésben.²⁷ Mind a soft law dokumentumok, mind a jogszabá-

²³ Pekingi Szerződés 5. cikk 1. bekezdés *ii*) pont.

²⁴ EUMSZ 118. cikk.

²⁵ *Tomasovszky Edit*: Fenntarthatósági szempontok érvényesülése a szerzői jogban. Pro Futuro, 2021. 1. sz., p. 54–55.

²⁶ *Michel M. Walter*: *Europäisches Urheberrecht – Kommentar*. Springer, Wien, 2001, X.Kap. p. 101.

²⁷ *Marie-Christine Janssens*: Invitation for a 'Europeanification' of Moral Rights, In: *Paul Torremans* (ed.): *Research Handbook on Copyright Law*. E. Elgar Publishing, Cheltenham, Northampton, 2017, p. 202–203.

lyok csak érintőlegesen, az uniós jog korlátjaként említik²⁸ a személyhez fűződő jogokat, és a tagállamok nemzeti hatáskörébe utalják, hogy ezt a területet szabályozzák, természetesen a hatályban lévő nemzetközi egyezményeknek megfelelően (I. BUE, WCT, WPPT).

Megjelennek a személyhez fűződő jogok – ugyan nagyon kezdetleges formában – például a szoftverirányelvben is,²⁹ amely a számítógépi program lefordítása, átdolgozása, feldolgozása és bármely más módon történő módosítása, valamint ezek eredményének többszörözése esetére kiköti, hogy ezen cselekmények a számítógépi programot módosító személy jogainak sérelme nélkül valósulhatnak meg.

A személyhez fűződő jogok „burkolt” uniós harmonizációjaként említik a szakirodalomban³⁰ az Európai Unió Bíróságának (EUB) Deckmyn-döntését.³¹ A döntésben az EUB – ugyan tárgyát nem a személyhez fűződő jogok képezik, így csak *implicit módon, de* – elismeri, hogy a személyhez fűződő jogok a vagyoni jogokra is kiterjedő hatással bírnak, mi több, a szabad felhasználás korlátját is jelenthetik.³²

Egyre többször megfogalmazódik azonban az igény arra, hogy a túlságosan a vagyoni jogok, az üzleti szemlélet irányába eltolódott közösségi gondolkodásnak irányt kellene váltania, és a személyhez fűződő jogoknak nagyobb teret engedni, azokat erősíteni.³³ Erre a digitális világban és különösen az újmédiában talán még nagyobb szükség van, mint korábban, hiszen a szerzői jogi kivételek és korlátozások sem koncentrálhatnak kizárólagosan a

²⁸ Pl. Védelmiidő-irányelv: Az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről, 9. cikk; Infosoc-irányelv: Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról, (19) preambulumbekkezdés; DSM-irányelv: Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról, (23) és (37) preambulumbekkezdés.

²⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve a számítógépi programok jogi védelméről, 4. cikk (b) bekezdés.

³⁰ *Eleonora Rosati*: Just a Laughing Matter? Why the Decision in Deckmyn is Broader than Parody. *Common Market Law Review*, 52. évf. 2. sz., 2015, p. 529 – hivatkozza: *Pogácsás Anett*: A digitális műintegritásvédelmének aktuális kérdései. In: *Grad-Gyenge Anikó, Kabai Eszter, Menyhárd Attila* (szerk.): *Liber Amicorum – Studia G. Faludi Dedicata: Ünnepi tanulmányok Faludi Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018, p. 334.

³¹ C-201/13. *Deckmyn v. Vandersteen*-ügyben 2014. szeptember 3-án hozott ítélet.

³² C-201/13. ítélet, 27. pont: „Ennél fogva a 2001/29 irányelv 5. cikke (3) bekezdésének k) pontja értelmében vett paródiára vonatkozó kivétel konkrét helyzetben történő alkalmazásának tiszteletben kell tartania egyrészt az ezen irányelv 2. és 3. cikkében említett személyek érdekei és jogai, másrészt valamely védelemben részesülő teljesítménynek az említett 5. cikk (3) bekezdésének k) pontja értelmében vett paródiára vonatkozó kivételre hivatkozó felhasználójának a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő joga közötti megfelelő egyensúlyt.” – Kiemelés: *Pogácsás*: i. m. (30), p. 334.

³³ L. pl. *Commission of the European Communities: Copyright and Related Rights in the Information Society*. Zöld könyv, COM(95) 382 final, 1995: eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51995DC0382&from=EN, p. 65–68; *Marjut Salokannel, Alain Strowel, Estelle Derclaye*: *Study Contract Concerning Moral Rights in the Context of the Exploitation of Works Through Digital Technology*. ETD/99/B5-3000/E/28 (2000): ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=60475; *Walter*: i. m. (26).

vagyoni jogokra, hanem a kétféle jogosultságnak egymásra tekintettel kellene érvényesülni.³⁴ Egy 2015-ben közzétett európai bizottsági közlemény³⁵ alapján kirajzolódik, hogy a terület egységes megközelítésének szükségességét egyre jelentősebb mértékben érzékelik, és ebben a dokumentumban is megjelenik az egyébként azelőtt és azóta is többször felmerült egységes szerzői jogi kódex megalkotásának igénye.³⁶

Közben azonban az egyes személyhez fűződő jogok szabályozása igen eltérően – eltérő tartalommal és eltérő irányban is – alakul a különböző jogrendszerekben. Az integritás joga esetében például Faludi szerint általánosan megfigyelhető a „jogot kiüresítő erózió” tendenciája.³⁷

3. A HAZAI SZERZŐI JOG RENDSZERÉBEN NEVESÍTETT SZEMÉLYHEZ FÜZŐDŐ JOGOK RENDSZERE, ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI

A magyar szerzői jogi szabályozásban is nyomon követhető a személyhez fűződő jogoknak a vagyoni jogokhoz képest időben eltolódott fejlődése és jogi szabályozása. Ezen jogok kifejezett szerzői jogi szabályozását megelőzően is megtalálhatjuk azonban például az integritás jogának nyomát; az 1875-ös kereskedelmi törvény a kiadói ügyletek körében tartalmazott arra vonatkozó rendelkezést, hogy az eredetiben vagy kéziratban átvett művet a kiadó változatlanul köteles többszörözni és forgalomba helyezni.³⁸

A személyhez fűződő jogok összességükben a BUE 1928-as felülvizsgálata során kialakult szöveg nyomán jelentek meg először törvényben hazánkban, az 1931. évi XXIV. törvény iktatta be a BUE szövegét. Ezt követően a Kúria egyik ítéletében³⁹ kifejezetten kimondta, hogy bizonyos, személyhez fűződő jogok a szerzői jog átruházása ellenére a védelmi idő végéig a szerzőnél maradnak.⁴⁰ A továbbiakban Balás P. Elemér és Szalay Emil is felkarolta a személyhez fűződő jogok ügyét, előbbi az 1934. évi szerzői jogi törvényjavaslatában, utóbbi egy 1936-os írásában foglalkozott az előadóművészek jogainak sui generis védelmével és

³⁴ *Janssens*: i. m. (11), p. 211–213.

³⁵ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A korszerű, európai szerzői jogi keret felé, 2015, COM (2015) 626 final.

³⁶ *Janssens*: i. m. (11), p. 220. – Az egységes szerzői jogi kódex tervezetéről illetve az előtte álló akadályokról l. részletesen pl. *Bernt P. Hugenholtz*: The Wittem Group's European Copyright Code. In: *Tatiana-Eleni Synodinou* (ed.): *Codification of European copyright law: challenges and perspectives*. Wolters Kluwer, 2012, p. 339–354.

³⁷ *Faludi Gábor*: A szerzői mű egysége védelmének egyes kérdései. *Infokommunikáció és Jog*, 2011, 5. sz., p. 164.

³⁸ 1875. évi XXXVII. törvénycikk a kereskedelmi törvényről, 519. §

³⁹ P.I.348/1932.

⁴⁰ *Sarkady, Grad-Gyenge*: i. m. (20), p. 78.

a gramofonlemezzel és a rádióval kapcsolatos szerzői jogok szabályozásával. A második világháború azonban gátat szabott ezen törekvéseknek.⁴¹

Az 1969-es, régi Sztj. kifejezetten rögzítette, hogy „a szerzőt művével kapcsolatban személyhez fűződő jogok és vagyoni jogok illetik meg”.⁴² Ez a törvény nevesítette először a személyhez fűződő jogokat. A régi Sztj. szabályozásával egyúttal elváltak egymástól az általános polgári jogi személyiségi jogok és a szerzői személyhez fűződő jogok; ettől kezdve a Ptk. személyiségi jogi rendelkezéseit *lex generalis*nak tekintették a régi Sztj. *lex specialis* rendelkezéseire képest. A régi Sztj. végrehajtási rendeletében (a továbbiakban: Vhr.) is megjelent, hogy „Az Sztj.-nek a szerző személyhez fűződő jogaira vonatkozó rendelkezései nem zárják ki és nem érintik a Polgári Törvénykönyvnek a személyhez fűződő jogokra vonatkozó általános szabályai alkalmazását.”⁴³ Már ekkor megjelent továbbá az elhunyt szerző személyhez fűződő jogaival kapcsolatos fellépés lehetősége a védelmi idő lejártá után, amelyet a Rendelet a Szerzői Jogvédő Hivatal, a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja, valamint az érdekelt szövetségek és szakszervezetek számára biztosított.⁴⁴

3.1. A név feltüntetéséhez való jog

A szerző ezen joga magában foglalja egyrészt a szerző alapvető jogát arra vonatkozóan, hogy a művön, valamint a művel kapcsolatban („a művére vonatkozó közleményen”) annak említésekor, idézésekor, felhasználásakor őt szerzőként tüntessék fel.⁴⁵ A jogosultság ezen része összefügg a szerző meghatározásával, a szerzőség vélelmével, azzal, hogy a szerzőként feltüntetett személy szerzői minőségét a továbbiakban senki ne vonja kétségbe.⁴⁶ A név feltüntetéséhez való jog másrészt tartalmazza azt is, hogy bizonyos esetekben a szerző azt kérheti, hogy ne tüntessék fel a nevét, anonim maradjon, vagy éppen a szerző álnév használatával kíván a háttérben maradni.⁴⁷ Tehát alapvetően a szerző rendelkezési jogának egyik kifejeződési formájáról van szó, hiszen maga döntheti el, hogy szerepeljen-e bármilyen név a művön, illetve a művel kapcsolatos kommunikáció során. Az alábbiakban a jogosultság fenti vonatkozásait vesszük sorra részletesen.

A mű és a szerző között létező szoros kapcsolat a leglátványosabban a név feltüntetéséhez való jogban fejeződik ki.⁴⁸ A kapcsolat annyira szoros, hogy a név feltüntetéséhez való jog még a szerzői jogi védelmi idő letelte után, a mű közkinccsbe kerülése után is fennmarad, az

⁴¹ Sarkady, Grad-Gyenge: i. m. (20), p. 78.

⁴² 1969. évi III. törvény, 7. §.

⁴³ Vhr. 9. § (1) bekezdés.

⁴⁴ Vhr. 9. § (2) bekezdés.

⁴⁵ Sztj. 12. § (1) bekezdés.

⁴⁶ Sztj. 12. § (4) bekezdés.

⁴⁷ Sztj. 12. § (3) bekezdés.

⁴⁸ Sági Edit: Mennyire egységes a mű egységének védelme? Miskolci Jogi Szemle, 15. évf. 1. sz., 2020, p. 169.

adott műre vonatkozó vagyoni jogok esetleges átruházása esetén és a szabad felhasználási módok körében is legtöbb esetben tekintettel kell lenni rá, ilyen értelemben korlátlannak tekinthető jogosultság.⁴⁹

Ez a jog nemcsak a szerzői minőség erkölcsi elismerését, a szerző nyomon követhetőségét jelenti, hanem a szerzői jogi jogérvényesítést is megalapozza. Emellett bizonyos esetekben vagyoni értékkel is bírhat a név feltüntetése, ilyen terület például a képzőművészet, ahol a művész neve akár márkanévként is működhet.

A név feltüntetéséhez való jog gyakorlása minden esetben a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodva történhet. A műre vonatkozó közlemény esetében pedig a közlemény terjedelme és jellege határozza meg a joggyakorlás módját.⁵⁰ Ez azt jelenti, hogy a különböző műtípusok jelentősen eltérő joggyakorlási módot igényelhetnek.⁵¹ Nem maradhat el a név feltüntetése például átdolgozás esetében sem – az átdolgozott művön is meg kell jelölni az eredeti mű szerzőjét.⁵²

Egyes esetekben a felhasználás jellege, az adott területen bevett gyakorlat lehetővé teheti azt, hogy elmaradjon a név feltüntetése. Erre vonatkozóan következetes gyakorlat létezik, és kizárólag ezek a joggyakorlási módok képeznek minimális korlátot az egyébként korlátlan névjog előtt.⁵³ A bíróság például elfogadta, hogy a gyakorlatban a technikai korlátok okán nem életszerű feltüntetni a szerző nevét többek között az arcképes belépőkártyákon szereplő fényképen vagy az épületfotók reklámozás vagy illusztrációs célú felhasználása során.⁵⁴ Néhány területen a kialakult szakmai gyakorlatok, szerződéskötési és tárgyalási erőviszonyok indokoltá tesznek kivételeket, amelyek azonban nem válnak a névjog általános korlátjává. Ilyen, az Sztj. által is nevesített gyakorlat például az építészeti alkotások esetében az, hogy bár a tervező meghatározhatja, hogy az épületen vagy a műszaki létesítményen hol és milyen módon szerepeljen a neve és a tervezés ideje, ezt a jogát korlátozzák a tulajdonos, a használó és az üzemeltető jogai és törvényes érdekei, tehát csak ezen jogok és érdekek sérelme nélkül gyakorolható a tervező névjoga.⁵⁵ Ehhez hasonló korlátozás, hogy a látképen akkor kell a szerző nevét feltüntetni, ha azon meghatározott képzőművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotás vagy műszaki létesítmény bemutatása szerepel.⁵⁶

További korlátot jelent a névjog alkalmazása tekintetében az Sztj. által biztosított, e jogot érintő szabad felhasználási eset, amely kifejezetten az audiovizuális médiaszolgáltatás körében teszi lehetővé a képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari

⁴⁹ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2020, p. 136.

⁵⁰ Sztj. 12. § (1) bekezdés.

⁵¹ Grad-Gyenge: i. m. (6), p. 74.

⁵² Sági: i. m. (2), p. i.m. 23.

⁵³ Gyertyánfy: i. m. (49), p. 136.

⁵⁴ Fővárosi Ítéletábla 8.Pf.21.462/2008/4.

⁵⁵ Sztj. 67. § (2) bekezdés.

⁵⁶ Sztj. 67. § (3) bekezdés.

tervezőművészeti alkotások díszletként való szabad felhasználását, ráadásul a név feltüntetése nélkül.⁵⁷ A szabály jelenleg csakis az audiovizuális médiaszolgáltatásra vonatkozik, azonban ezen szolgáltatóknak a közösségi oldalakon vagy videómegosztó platformokon való jelenléte, műsoraik elérhetővé tétele a szabálynak az újmédiához való alkalmazkodását követeli meg.⁵⁸ A díszlet és jelmez céljára készült művek esetében azonban a Sztj. nem biztosít szabad felhasználást az audiovizuális médiaszolgáltatásban sem, és a névfeltüntetés kötelezettsége alól sem ad felmentést.⁵⁹

Ahogy fentebb is említettük, a névjog magában foglalja azt is, hogy adott esetben a szerző nem kívánja nevének feltüntetését a művön vagy azzal kapcsolatban, illetve nem ritka, hogy valamilyen művészi álnéven szeretne alkotótevékenységet végezni; ezeket a döntéseket a Sztj. is elismeri.⁶⁰ Hagyományosan is elterjedt szokásról van szó a művészet világában, azonban digitális környezetben még nagyobb mértékben élnek az anonimitás vagy éppen az álnév használatának lehetőségével. Fontos megjegyezni, hogy ezek nem jelentik azt, hogy a szerző lemondana szerzői jogairól vagy azok érvényesítésének lehetőségéről; a szerzői jogok ugyanúgy megilletik őt. A jogérvényesítés azonban ezekben az esetekben nehezebb lehet; ha a szerző nem fedi fel kilétét, a szerzői jogokat az gyakorolhatja, aki először hozta nyilvánosságra a művet.⁶¹ Az álnévet használó szerzők jogérvényesítését könnyíti az Artisjus önkéntes álnévadatbázisa, amelyben a tényleges szerző neve visszakereshető. A manapság egyre gyakoribb szellemírói tevékenység (ghostwriting) nem tartozik a felvett néven történő alkotás körébe, hiszen itt nem a valódi szerző nevét tüntetik fel a művön, akinek ezáltal nem keletkeznek személyhez fűződő jogai a művel kapcsolatban. Ezt a tevékenységet a szerzői jog nem védi, hanem ez esetben tisztán kötelmi jogi, szerződéses jogviszony keletkezik.

A felvett név (álnév) használata szerzői jogi szempontból szabadon megtehető, azonban tekintettel kell lenni a Ptk. névviselési joggal kapcsolatos rendelkezéseire, például arra, hogy a felvett név nem sértheti mások lényeges jogi érdekeit,⁶² valamint figyelemmel kell lenni arra, hogy amennyiben egy másik, hasonló tevékenységet folytató személy által korábban használt (saját vagy felvett) névvel összetéveszhető nevet szeretne a szerző használni, az érintett személy kérheti, hogy a nevet újonnan felvenni szándékozó személy azt kizárólag megkülönböztető toldással vagy elhagyással használja.⁶³

A névjog negatív oldala körébe tartozik az is, amikor egy már nyilvánosságra került mű (amelyen feltüntették a szerző nevét) újabb felhasználásai esetére kiköti a szerző, hogy az a továbbiakban a neve feltüntetése nélkül történjen.⁶⁴

⁵⁷ Sztj. 36. § (3) bekezdés.

⁵⁸ *Sápi*: i. m. (2), p. i.m. 26.

⁵⁹ Sztj. 36. § (4) bekezdés.

⁶⁰ Sztj. 12. § (3) bekezdés.

⁶¹ Sztj. 8. §

⁶² Ptk. 2:49. § (1) bekezdés.

⁶³ Ptk. 2:49. § (2) bekezdés.

⁶⁴ Sztj. 12. § (3) bekezdés.

A név feltüntetéséhez való jog korlátlan jellege megköveteli, hogy az egyébként a szabad felhasználás körébe tartozó felhasználási cselekmények esetén is feltüntetésre kerüljön a szerző neve. Ez az uniós jogban több helyen is előkerül, a forrásfeltüntetéssel összefüggésben a név feltüntetését bizonyos szabad felhasználási formák esetében kifejezetten említi például az Infosoc-irányelv,⁶⁵ a DSM-irányelv a határon átnyúló oktatási tevékenység mint szabad felhasználási mód kapcsán tér ki a név feltüntetésére.⁶⁶ Az Sztj. által e körben kifejezetten említett felhasználási módok az átvétel, az idézés, illetve az ismertetés.⁶⁷ A szabad felhasználási módokat tárgyaló fejezetben is több esetben külön felhívja a törvény a figyelmet a szerző nevének feltüntetésére.⁶⁸ Ettől függetlenül is érvényes az, hogy szabad felhasználás esetén is fel kell tüntetni a szerző nevét.

A névjog további, fentebb említett leágazása a szerzőség vélelmével való kapcsolata. A szerzőség vélelme alapvetően a névjognál tágabb tárgykört fog át. A vélelem több lépcsőt tartalmaz, melyek között az első helyen áll az, hogy az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, akinek a nevét ilyenként a művön a szokásos módon feltüntették.⁶⁹ Csak ennek megállapíthatósága hiányában lehet a következő lépcsőben azt vizsgálni, hogy ki vette önkéntes műnyilvántartásba a művet.⁷⁰ A harmadik lépcsőben vehető figyelembe az a személy, aki a közös jogkezelő szervezet által kiállított teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolni tudja a szerzőségét.⁷¹ Ha pedig mindezek alapján nem állapítható meg a szerző személye, akkor utolsó helyen azt a személyt lehet szerzőnek tekinteni, aki először hozta nyilvánosságra a művet.⁷² Ebben a lépcsőben tehát megnyilvánul a nyilvánosságra hozatal jogának a jelentősége is a szerzőség elismerésével összefüggésben.

A szerzőként feltüntetett személy e minőségét senki nem vonhatja kétségbe. Nem minden esetben egyértelmű, hogy mi minősül a szerzői minőség kétségbe vonásának, de egy bírósági döntés értelmében például akként értékelendő az, ha egy zenemű szerzőjeként az illetékes közös jogkezelő nem őt tartja nyilván.⁷³ A név helytelen feltüntetése vagy egyéb közreműködő szerzőként való feltüntetése azonban nem feltétlenül minősül a szerzői minőség kétségbe vonásának. Természetesen más szempontból, például plágium szempontjából, aggályosnak minősülhet ez a magatartás.⁷⁴

A név feltüntetéséhez való jog korlátlan volta a fentiekben többféle vonatkozásban felmerült. További fontos aspektusa, hogy a védelmi idő letelte után is megmarad. Nem csupán

⁶⁵ Infosoc-irányelv 5. cikk 3. bek. a), c), d) és f) pont.

⁶⁶ DSM-irányelv 5. cikk 1. bek. b) pont.

⁶⁷ Sztj. 12. § (1) bekezdés.

⁶⁸ Sztj. 34–37. §.

⁶⁹ Sztj. 94/B. § (1) bekezdés.

⁷⁰ Sztj. 94/B. § (2) bekezdés.

⁷¹ Sztj. 94/B. § (3) bekezdés.

⁷² Sztj. 94/B. § (4) bekezdés.

⁷³ Somogy Megyei Bíróság, 21.P.21.052/2008/57. számú ügy.

⁷⁴ *Legeza Dénes* (szerk.): Szerzői jog mindenkinek SZTNH, Budapest, 2017, p. 102.

morális elvárás, hogy a védelmi idő után is mindig fel kell tüntetni a szerző nevét, hanem konkrét jogérvényesítési lehetőség kapcsolódik hozzá (legalábbis elméletileg): az érintett közös jogkezelő szervezet vagy érdekképviseleti szervezet is felléphet minden olyan magatartás esetében, amely a védelmi időn belül is a név feltüntetéséhez való jog sérelmét jelentené – a védelmi időn túl a szerző emlékének megsértése címén biztosított a jogérvényesítés.⁷⁵ A jogérvényesítés lehetősége fennáll ugyan, a gyakorlatban azonban nem igazán indulnak ilyen eljárások, talán annak okán, hogy egyrészt ez ritkán felmerülő probléma, másrészt a jogkezelő szervezetek kapacitáshiánnyal küzdenek, harmadrészt a szerző és örökösei halála után valójában nem áll érdekében senkinek a jogérvényesítés.⁷⁶

3.2. A mű nyilvánosságra hozatalához való jog

A szerző maga dönthet arról, hogy a művét nyilvánosságra kívánja-e hozni.⁷⁷ Ezen jogosultság a szerző azon igényét, döntését ismeri el, hogy az önkifejezésének eredményét ne tárja minden esetben nyilvánosság elé. A tudomány és a művészetek képviselői sokszor tekintik elkészült művüket félresikerültnek, vázlatnak, önkifejezésük olyan eszközének, amelyet nem feltétlenül kívánnak megosztani a széles körű nyilvánossággal.

A nyilvánosság fogalma a szerzői jog különböző területein különbözőképpen értelmezendő. Így más tartalommal bír a szerzői vagyoni jogok körébe tartozó nyilvános előadás vagy nyilvánossághoz közvetítés esetében, és más tartalommal a nyilvánosságra hozatal személyhez fűződő joga esetében. Utóbbihoz támpontot ad a Benárd–Tímár kézikönyv meghatározása: a nyilvánosságra hozatal *„bármilyen cselekmény vagy magatartás lehet, amelynek révén a mű elhagyja az alkotó rendelkezési körét és meg nem határozott más személyek számára hozzáférhetővé válik”*.⁷⁸ A bírói gyakorlat is következetesen ezt az értelmezést követi.

Ahhoz, hogy egy mű szerzői jogi védelemben részesüljön, nem szükséges a nyilvánosságra hozatal, hiszen a szerzői jog a művek megszületésétől kezdve biztosít védelmet. Amíg a szerző nem hozza nyilvánosságra a művét, az az ő „kizárólagos uralma alatt áll”. Ez a helyzet akkor is, ha a szerző digitálisan, esetleg valamely felhőszolgáltató tárhelyén tárolja a művet.⁷⁹ A nyilvánosságra hozatal valójában a személyhez fűződő jogok és a vagyoni jogok kapcsolódásának egyik aspektusát teremti meg: ha a szerző úgy dönt, hogy nyilvánosságra hozza a művet vagy másnak erre engedélyt ad, ez elindítja a művet a felhasználás felé. A továbbiakban pedig a szerző a különböző vagyoni jogaival élve dönthet arról, hogy milyen formában, milyen feltételekkel lehet a művet felhasználni. Ugyanakkor a szerző jogdíj-igénnyel egyéni engedélyezés vagy közös jogkezelés formájában csak a már nyilvánosságra

⁷⁵ Sztj. 14. § (2) bekezdés.

⁷⁶ Legeza: i. m. (74), p. 102.

⁷⁷ Sztj. 10. § (1) bekezdés.

⁷⁸ Benárd Aurél, Timár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. KJK Könyvkiadó, Budapest, 1973, p. 100.

⁷⁹ Grad-Gyenge: i. m. (6), p. 71.

hozott művel kapcsolatban élhet. Ugyanígy, csak a nyilvánosságra hozott művek esetében merülhet fel valamely szabad felhasználási formának az alkalmazhatósága.⁸⁰ A védelmi idő azonban nem a nyilvánosságra hozatallal, hanem a mű létrehozásával kezdődik. Kivétel ez alól, ha a szerző ismeretlen, mert ilyen esetben általában nem állapítható meg az alkotás időpontja – ilyenkor az első nyilvánosságra hozatal időpontjától kell számítani a védelmi időt.⁸¹

A nyilvánosságra hozatal joga körében a szerző arról is dönthet, hogy nem hozza nyilvánosságra a művét. Ezzel alapvetően a kérdést lezártnak tekinthetnénk. Ez a döntés azonban bizonyos esetekben járhat szerzői jogi szempontból releváns következményekkel. Egyrészt a szerző halálát követően fellelt mű esetében egy megdönthető vélelmet állít fel a törvény: az ilyen művet úgy kell tekinteni, hogy azt a szerző nyilvánosságra hozatalra szánta. Kivételt jelent, ha a szerző vagy jogutódja ezzel ellenkező nyilatkozatot tett, vagy az ellenkezőjét másképp bizonyítják.⁸² A vélelem megdöntése ugyanakkor nem zárja ki, hogy a jogutód mégis nyilvánosságra hozza a művet, így ennek a rendelkezésnek a gyakorlati haszna némileg elvész.⁸³ A jogutód számára ez mindenképpen egy kegyeleti szempontból érzékeny morális megfontolás, jogilag azonban semmi nem akadályozza abban, hogy nyilvánosságra hozza a művet a szerző szándékával ellenkezően is. A nagyközönség, a kultúrafogyasztók valójában sokat köszönhetnek annak, amikor egy jogutód a szerző szándéka ellenére vagy kifejezett tiltása hiányában a nyilvánosságra hozatal mellett dönt.⁸⁴

A nyilvánosságra hozatalra vonatkozó engedély esetében a Sztj. nem állít alaki követelményt, így az szóban, írásban vagy ráutaló magatartással is megadható. Míg a vagyoni jogok gyakorlása csak kétoldalú, szerződéses formában történhet, a személyhez fűződő jogokat egyoldalú nyilatkozattal is lehet gyakorolni. A nyilvánosságra hozatalra történő felhatalmazás adása azonban a gyakorlatban általában összefonódik a vagyoni jogosultságok gyakorlásával, ennek megfelelően többnyire felhasználási szerződés keretében történik, amely esetében azonban a Sztj. írásbeli formát ír elő.⁸⁵ Tehát ha felhasználás engedélyezésével együttesen ad a szerző engedélyt a nyilvánosságra hozatalra, akkor mindenképpen írásban kell ezt megtenni.

A nyilvánosságra hozatalhoz való jog körében kell tárgyalni azt az esetet is, amikor valaki egy megjelenés előtt álló műről előzetesen közvetett információkat közöl a mű „beharangozása” céljából. Tehát nem a mű egy részletét hozza nyilvánosságra, csak a mű lényeges tartalmára vonatkozó információkat közöl (szereplők, stílus, cselekmény stb.). A fenti tevékenység alapvetően a szerzőt illeti meg, annak más által engedély nélkül történő megvalósítása

⁸⁰ Sztj. 33. § (1) bekezdés.

⁸¹ Sztj. 31. § (3) bek.

⁸² Sztj. 10. § (4) bekezdés.

⁸³ *Gyertyánfy*: i. m. (49), p. 130.

⁸⁴ Lásd pl. Kafka A per, A kastély vagy Szabó Magda Liber Mortis c. műveinek sorsa.

⁸⁵ Sztj. 45. § (1) bekezdés.

sérti a szerző nyilvánosságra hozatalhoz való jogát.⁸⁶ Ugyanakkor az előzetes tájékoztatási jog gyakorlása nem jelenti azt, hogy azzal kimerülne a nyilvánosságra hozatal joga, mivel a nyilvánosságra hozatal joga szűk értelemben magára az alkotásra vonatkozik, arra külön felhasználási szerződésben adható engedély. A nyilvánosságra hozatal jogának jogszerű gyakorlása azonban kimeríti az előzetes tájékoztatáshoz való jogot.⁸⁷ Létezik ugyanakkor egy megdönthető vélelem arra vonatkozóan, hogy a mű felhasználására kötött felhasználási szerződés magában foglalja a szerző engedélyét az előzetes tájékoztatást illetően, de az csak is „a felhasználás céljának megfelelő módon” gyakorolható a felhasználó részéről.⁸⁸ Ezzel tulajdonképpen arra utal a jogszabály, hogy az esetek többségében a szerző és a felhasználó közös érdeke egyaránt az, hogy a mű megjelenése előtt a nagyközönség érdeklődését felkeltse, a mű jövőbeli sikerét megalapozza.⁸⁹ Így ha a szerződés erre vonatkozó kifejezett tilalmat nem tartalmaz, az engedély megadottnak tekinthető.

3.3. A visszavonás joga⁹⁰

A szerző nyilvánosságra hozatalhoz fűződő joga egyúttal annak korlátozott lehetőségét is magában foglalja, hogy egyrészt a már nyilvánosságra került mű esetében valamely alapos ok felmerülése esetén rendelkezzen arról a szerző, hogy a nyilvánosságra hozatalhoz adott engedélyt visszavonja, másrészt pedig megtilthatja a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználását. A visszavonást írásbeli formához köti a törvény. Fontos azonban, hogy önmagában a visszavonás kinyilvánítása nem szünteti meg automatikusan a szerződésen alapuló felhasználási jogot, hanem ahhoz még a felhasználási szerződés felmondása⁹¹ is szükséges.⁹²

Ez a jog azonban nem minden következmény nélkül illeti meg a szerzőt, mert a nyilatkozat időpontjáig felmerült kárt meg kell térítenie.⁹³ Ezzel a szigorú korlátozással a jogalkotó a felhasználói érdeket védi, aki a kár megtérítésének hiányában nem bízhatna abban, hogy az egyszer már nyilvánosságra hozott és felhasználásra engedélyezett művel kapcsolatban tett befektetései, kiadásai megtérülnek. A „kártérítés” szó használata kissé idegenül hat ebben a kontextusban, hiszen valójában nem jogellenes tevékenységről, hanem jogszerű joggyakorlásról beszélünk a szerző részéről, amelynek következtében tehát inkább kártalanításnak

⁸⁶ Sztj. 10. § (2) bek.

⁸⁷ Gyertyánfy: i. m. (49), p. 131.

⁸⁸ Sztj. 10. § (3) bek.

⁸⁹ Gyertyánfy: i. m. (49), p. 131.

⁹⁰ Az Sztj. ezt a jogot a II. fejezetben, A mű nyilvánosságra hozatala cím alatt tárgyalja, de külön szakaszban rendelkezik róla.

⁹¹ Sztj. 53. § (1) bekezdés.

⁹² Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás: i. m. (8), p. 66.

⁹³ Sztj. 11. §.

kellene történnie. A „nyilatkozat tételéig felmerült károk” fordulat arra utal, hogy az elmaradt hasznot nem kell „megtéríteni”⁹⁴

Valójában az egyszerű már nyilvánosságra került mű nehezen tekinthető később nyilvánosságra nem hozottnak – ez különösen igaz digitális, online környezetben, ahol senki nem tudja azt biztosítani, hogy a törölt tartalom véglegesen, teljesen törlődjön. Így a digitális világban a visszavonás joga egyre kevésbé értelmezhető, egyrészt az írásbeliség is nehezen biztosítható, másrészt a mű további felhasználásának megtiltása is nehezen megvalósítható.⁹⁵

A felhasználók és a szélesebb közönség hozzáférési joga mint közérdek indokolja a visszavonásra vonatkozó fenti szigorú szabályozást. A gyakorlatban a visszavonás ritkán vezethet ténylegesen a műpéldányok elérhetetlenné válásához, az főként csak a további felhasználás lehetőségének kizárására, „a megtagadott mű közönségre tett hatásának csökkentésére”⁹⁶ irányul, ez az igazi értelme. Valójában a szigorú előfeltételek és következmények, amelyeket a törvényi szabályozás rögzít a visszavonás jogával kapcsolatban, a jog tényleges gyakorlásának lehetőségét jelentősen szűkre szabják.⁹⁷

A visszavonás nem gyakorolható csak bizonyos felhasználók vonatkozásában, hanem annak *erga omnes* hatálya van, azaz mindenkire egyaránt érvényes. Időbeli hatályát tekintve pedig kizárólag a jövőre irányulhat a visszavonás, nem lehet visszaható hatálya, így a visszavonó nyilatkozatot megelőző jogszerű felhasználások nem minősülhetnek később jogsértőnek.⁹⁸

A visszavonás jogának gyakorlása következtében nemcsak az engedélyhez kötött felhasználások lehetősége szűnik meg, hanem a szabad felhasználás lehetősége is, ilyen értelemben tehát abszolút hatállyal bír a visszavonás. Ez az Sztj. azon rendelkezéséből vezethető le, amely szerint a szabad felhasználások csak a nyilvánosságra hozott művek esetében gyakorolhatók.⁹⁹ A visszavont művek azonban a fentiek alapján a visszavonás jogának gyakorlásától kezdve nem minősülnek nyilvánosságra hozottnak.

A szerző csak azoknak a műveknek az esetében élhet a visszavonás jogával, amelyek a rendelkezési joga alatt állnak. Ennek megfelelően nem vonhatja vissza a jogkimerüléssel érintett műpéldányokat.¹⁰⁰ Gyakorolhatja viszont a szerző a visszavonás jogát abban az esetben, amikor ugyan nem közvetlenül ő adott engedélyt a felhasználásra, hanem a felhasználás jellegére tekintettel az engedélyezés gyakorlása közös jogkezelés alá esett, és így a közös jogkezelő szervezet adott engedélyt a felhasználásra. Ez a helyzet egyes, már nyilvánosságra hozott művek esetében, amikor azok sugárzását a közös jogkezelő engedélyezi.¹⁰¹ Az ezzel

⁹⁴ Gyertyánfy: i. m. (49), p. 132.

⁹⁵ Sági: i. m. (2), p. i.m. 27.

⁹⁶ Gyertyánfy: i. m. (49), p. 132.

⁹⁷ Sági: i. m. (2), p. i.m. 23.

⁹⁸ Grad-Gyenge: i. m. (6), p. 72.

⁹⁹ Sztj. 33.§ (1) bekezdés.

¹⁰⁰ Grad-Gyenge: i. m. (6), p. 73.

¹⁰¹ Sztj. 27. §.

foglalkozó alkotmánybírói határozat kimondta, hogy egyrészt a szerződés nem a közös jogkezelő és a felhasználó, hanem a szerző és a felhasználó között jön létre (a közös jogkezelő a szerző nevében és képviselőként lép fel), másrészt a közös jogkezelő által gyakorolt rendelkezési jog a vagyoni jogokra vonatkozik, és nem szünteti meg a szerző személyhez fűződő jogait, illetve azok személyes érvényesítésétől nem zárja el a szerzőt, azok ugyanis nem vonhatók közös jogkezelés alá, hanem minden esetben egyedileg gyakorolhatók.¹⁰²

A már visszavont mű esetében a szerző – ha továbbra is rendelkezési joga alatt áll a mű – újra élhet a nyilvánosságra hozatal jogával. Ilyenkor a korábbi felhasználót az elővásárlási jog mintájára előfelhasználási jog illeti meg.¹⁰³

3.4. A mű egységének védelme (integritáshoz való jog)

Ahogy a név feltüntetéséhez való jog a leglátványosabban jeleníti meg a szerző és a műve közötti kapcsolatot, a mű és alkotója közötti szellemi egységet leginkább az integritáshoz való jog közvetíti.¹⁰⁴ A jog lényege, hogy védelmet biztosítson a szerzőnek az ellen, hogy művét bármilyen módon eltorzítsák, megcsonkítsák, megváltoztassák, vagy a művel bármilyen *visszaélést*¹⁰⁵ kövessenek el.¹⁰⁶ A BUE 1928-as szövegében ugyan csak utalt arra, hogy csak a szerzőre hátrányos megváltoztatás tekinthető olyannak, ami sérti az integritáshoz való jogot, a jelenlegi szöveg már részletesebb, és abból két külön esetkör rajzolódik ki:¹⁰⁷ egyrészt a művet érintő mindefajta eltorzítás, megcsonkítás vagy más megváltoztatás (amelyet közvetlen beavatkozásként lehet értékelni a mű vonatkozásában), másrészt a mű elleni minden olyan támadás, amely sérelmes a szerző becsületére vagy hírnevére (amelyet közvetett beavatkozásnak lehet tekinteni). A magyar joggyakorlat is különbséget tesz a két esetkör között.¹⁰⁸

Az integritáshoz való joghoz kapcsolódó jogérvényesítési lehetőség abban áll, hogy a szerző utólag felléphet a fent említett magatartások ellen, kérheti a jogsértő eltiltását a cselekmény folytatásától. Ugyanakkor alkalmazni kell e körben a Ptk.-nak a személyiségi jogok gyakorlására vonatkozó rendelkezését, amelynek értelmében az olyan magatartás, amelyhez az érintett hozzájárult, nem sért személyiségi jogot.¹⁰⁹ Tehát amennyiben a felhasználási

¹⁰² 482/B/2002. AB határozat.

¹⁰³ Sztj. 53. § (3)–(4) bekezdés.

¹⁰⁴ Sági: i. m. (48), p. 169.

¹⁰⁵ Itt a Sztj. korábbi változata a „megcsonkítás” terminust használta; a törvény 2013-as módosításakor (2013. évi XVI. törvény a szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról) cserélték „visz-szaéléssre”, az indokolás alapján ugyanis az jobban tükrözi a BUE szövegét.

¹⁰⁶ Sztj. 13. §.

¹⁰⁷ BUE 6bis cikk: „... de s'opposer à toute déformation, mutilation ou autre modification de cette oeuvre ou à toute autre atteinte à la même oeuvre, préjudiciable à son honneur ou à sa réputation” – a „vagy” kötőszó utal arra, hogy mindezt két külön esetkörnek tekinti az egyezmény.

¹⁰⁸ Pogácsás: i. m. (30), p. 323.

¹⁰⁹ Ptk. 2:42. § (3) bekezdés.

szerződésben valamely felhasználási cselekményt kifejezetten megengedett a szerző, az nem minősülhet utóbb a mű egysége megsértésének. Emiatt is nagyon lényeges, hogy a különböző felhasználásokra kötött szerződések a lehető legrészletesebb rendelkezéseket tartalmazzanak arra vonatkozóan, hogy mire terjedhet ki az adott felhasználás.

A mű integritása ellen irányuló magatartások között tehát különbséget lehet tenni aszerint, hogy közvetlen, valódi sérelmet jelentenek-e a mű integritására, például egy egyetlen példányban létező műalkotás esetében, vagy a magatartás csak a művet nem egyedülként hordozó fizikai példányra terjed ki, és valójában nem érinti az absztrakt értelemben vett művet, tehát ténylegesen nem is jelent sérelmet a mű integritására.¹¹⁰ Az integritást érintő cselekmények műfajtól, felhasználási formától függően is másként minősülhetnek.

További kérdéseket vetnek fel az egyre nagyobb számban készülő digitális művek az integritás jogát tekintve, amelyek esetében nincs egyetlen eredeti példány, és ehhez hasonlóan azok a művek, amelyek esetében készül ugyan eredeti, „analóg” példány, de digitális formában többszörözik a művet, illetve a nagy számban megjelenő felhasználói tartalom – ezek mind új kihívásokat jelentenek az integritási jog előtt, amelyek újabb válaszokat igényelnek, azt is figyelembe véve, hogy a formálódó szabályok ne állítsanak akadályt az innováció, az alkotás elé, ez ugyanis a szerzői jog alapvető céljával ellentétes lenne.¹¹¹

A többi, személyhez fűződő joghoz hasonlóan az integritáshoz való jog is folyamatos fejlődésen megy keresztül (különös tekintettel a digitális világ kihívásaira), ennek folyamatában azonban fontos megőrizni ezen jogok lényegét és jellegét, valamint biztosítani, hogy ne lehetetlenüljenek el.¹¹² A tendencia a kontinentális jogrendszerekben az, hogy az alkotói szabadságra hivatkozással az integritásba való jogszerű beavatkozások lehetőségeit, okait, egyáltalán a beavatkozás fogalmát egyre tágabban értelmezik, így az integritási jog értelmezési területe egyre jobban szűkül.¹¹³

A mű egységének védelme azt is magában foglalja, hogy a mű bizonyos körülmények között született, és meghatározott környezetben kerül nyilvánosságra. Ha a mű egyes körülményeit megváltoztatják, vagy a szerző szándékától eltérő környezetbe helyezik, felmerülhet az integritás sérelme anélkül is, hogy a művön közvetlenül bármilyen változtatást tennének. Önmagában azonban a környezetváltozás (az épített vagy természeti környezet megváltozása) nem feltétlenül érinti a mű integritását. A Legfelsőbb Bíróság nem állapított meg jogsértést abban az esetben, amikor egy kültéren elhelyezett plasztikai alkotás környezete néhány év alatt jelentősen megváltozott.¹¹⁴ Ehhez hasonlóan, egy másik ügyben sem tartotta megállapíthatónak az integritáshoz való jog sérelmét a Legfelsőbb Bíróság, amikor a környezet csak annyiban változott, hogy a plasztikára való rálátás lehetősége csökkent/

¹¹⁰ *Grad-Gyenge*: i. m. (6), p. 77.

¹¹¹ *Pogácsás*: i. m. (30), p. 326–327.

¹¹² *Pogácsás*: i. m. (30), p. 328, *Faludi*: i. m. (37), p. 167.

¹¹³ *Pogácsás*: i. m. (30), p. 332–333.

¹¹⁴ Pfv.IV.20.957/2008/8. (LB-H-PJ-2008–2063.).

megszűnt, de a környezet méltó jellege nem változott.¹¹⁵ Ugyancsak a Legfelsőbb Bíróság adott iránymutatást azzal kapcsolatban, hogy a műnek nemcsak az átdolgozása, de a „gondoltságával nem egyező műsorban történő felhasználása”, annak nem a szerző szándéka szerinti egységben való megjelenítése, hanem például egy bulvárműsor szignáljaként való használata, a szerző számára, az ő megítélése szempontjából hátránnyal jár.¹¹⁶

Lehetnek azonban olyan érdekek, amelyek felülírják a mű integritásához való jogot. Ilyen elismert jogos érdek lehet egy építészeti alkotás esetében a tulajdonos használati jogának rendeltetésszerű gyakorlása, ami indokoltta teheti az eredeti alkotás átalakítását.¹¹⁷ Az integritáshoz való jog egyébként sem érvényesülhet korlátlanul. Korlátját jelenti egyfelől, ha a szerző kifejezetten engedélyezi műve megváltoztatását, másfelől pedig jogszabály is rendelkezhet erről. Előbbi esetet csak szűk körben lehet elképzelni, hiszen a szerző alapvetően nem mondhat le személyhez fűződő jogairól, így nem lesz érvényes az olyan nyilatkozat, amelyben lemond a jogérvényesítésről bármely olyan esetre, amikor engedélye nélküli beavatkozás történik a mű kapcsán.¹¹⁸ Jogszabályi rendelkezésre példa, hogy amennyiben a szerző hozzájárult a mű felhasználásához, köteles megtenni azokat a változtatásokat, amelyek – bár a mű lényegét nem érintik – a felhasználási jog gyakorlása szempontjából elengedhetetlenek vagy nyilvánvalóan szükségesek. Ha pedig ennek a szerző nem tesz eleget, a felhasználó is megteheti az ilyen jellegű változtatásokat.¹¹⁹

Sajátos aspektusa az integritási jognak – az egyébként a kiadói szerződés szabályai között elhelyezett – azon jogosultság, miszerint az irodalmi mű kiadása esetén képek, illusztrációk alkalmazásához a mű szerzőjének beleegyezése szükséges. Ha azonban már általánosságban beleegyezett a képek alkalmazásába, az egyes képek esetében csak alapos indokkal tagadhatja meg a felhasználáshoz való hozzájárulást.¹²⁰

Szintén az integritási jog körébe tartozó eset, amikor az építészeti alkotás vagy műszaki létesítmény tervét olyan módon változtatják meg a szerző hozzájárulása nélkül, amely változás a külső megjelenést vagy a rendeltetésszerű használatot befolyásolja – ez jogosulatlan megváltoztatásnak minősül.¹²¹ Az ilyen változtatások, pl. épület lebontása, tatarozás, átépítés vagy az eredeti rendeltetés megváltoztatásából eredő konfliktusok csak alaposan átgondolt szerződéskötéssel előzhetők meg.¹²²

Az átdolgozás engedély nélkül való gyakorlása esetén felmerül, hogy megvalósulhat-e az integritás sérelme azáltal, hogy tulajdonképpen ezen tevékenység során is a mű megváltoztatására kerül sor. A szerzői jog álláspontja e tekintetben az, hogy mivel az egyszerű

¹¹⁵ LB-H-PJ-2008-351.

¹¹⁶ 21744/2007/6. sz. („Élem az életem – Mónika show-ügy”).

¹¹⁷ BDT2010.2329. (Szegedi Ítéletábrla Pf. II. 20.595/2008.).

¹¹⁸ *Sápi*: i. m. (48), p. 172.

¹¹⁹ *Szjt.* 50. §.

¹²⁰ *Szjt.* 57. §.

¹²¹ *Szjt.* 67. §.

¹²² *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (8), p. 67.

megváltoztatás révén nem keletkezik új mű, az átdolgozás során viszont igen, ezért ez a körülmény alkalmas arra, hogy segítségével elhatárolható legyen az átdolgozás és a mű integritását érintő megváltoztatás. Egy másik elhatárolási szempont lehet annak vizsgálata, hogy a megváltoztatás vagy visszaélés sérti-e a szerző becsületét vagy jó hírnevét. Az integritást érintő cselekmények körében ez releváns szempont, átdolgozás esetében nem feltétel. A kérdés eldöntése adott esetben amiatt lehet fontos, mert az engedély nélküli átdolgozás szerzői vagyoni jogot érint, míg a megváltoztatás személyhez fűződő joggal áll kapcsolatban, így ez a jogérvényesítés szempontjából lényeges kérdés.¹²³ Az átdolgozás során a szerző személyhez fűződő jogának sérelme merült fel Bartók A csodálatos mandarin című művének balettfilmjé történő átdolgozása során az örökösök részéről. Az átdolgozásra engedéllyel került sor, a bíróság szerint a megtett módosítások nem érik el az integritás sérelméhez szükséges szintet, mert azok egyrészt a film műfaji sajátosságaiból adódnak, másrészt a képi világ és hanghatás a modern nézői igényeknek felel meg, amelyek megkívánják a meghökkentőbb, erőteljes hatások alkalmazását.¹²⁴ A Szerzői Jogi Szakértő Testület elé került egyik esetben a testület akként foglalt állást, hogy egy zeneszám jelentős és az eredeti gondolatvilágtól távol álló módon történő átírása a mű integritásába ütközik, annak megcsonkítását jelenti, és ezáltal a szerzők (szövegíró és zeneszerző) személyhez fűződő jogát sérti.¹²⁵ A fenti esetek jól tükrözik az átdolgozás és az integritásvédelem összefonódásának problémakörét.

Hasonló kérdéseket vet fel a közösségi médiában a mémek készítésének igen elterjedt gyakorlata. A mémek készítéséhez általában ismert művészeti alkotásokat (fotókat, festményeket, filmjeleneteket stb.) használnak fel, ám az ezekhez társított, olykor gúnyos, de legalábbis humoros megjegyzések, feliratok sok esetben sértik az eredeti műalkotás integritását, annak szellemiségét negatívan érintik. A mémkészítésnek azonban nem önmagában az átdolgozás a célja, így szerzői jogi szemmel sem ez a fő kérdés, hanem a humoros-gúnyos mondanivaló közvetítése, amely kapcsán végső soron a paródia, a paródiakivétel¹²⁶ alkalmazhatósága oldja fel a helyzetet. A valamely műalkotás felhasználásával készült mémek pedig önmagukban nem minősülnek szerzői jogi alkotásnak.¹²⁷

¹²³ *Legeza*: i. m. (74), p. 105.

¹²⁴ Fővárosi Bíróság 2.P.22.903/2001/46.; Fővárosi Ítéletábla 2.Pf.21.401/2004/5., LB Pfv.E.20.940/2005/2.

¹²⁵ SZJSZT-02/2013: A zeneművek átdolgozásával és integritásvédelmével kapcsolatos szerzői jogi kérdések.

¹²⁶ Szjt. 34/A. §.

¹²⁷ *Sápi*: i. m. (48), p. 28.